

გეოპოლიტიკის მოქრობის სიკლავი და ეკონომიკა

ციცინო ძონენიძე

ე.ა.დ. ასოცირებული პროფესორი,
ქუთაისის უნივერსიტეტი, ე.ა.დ. მონვეული
სპეციალისტი -
ანსუ. ეკონომიკის დეპარტამენტი

HOW GEO-ECONOMICS MOVES IN CYCLES

Tsitsino Dzotsenidze
Ph.D Associated Professor;
Kutaisi University

RESUME

For the nation's states, geo0politics was a much easier paradigm to manage. While geo-politics was in the ascendant, primarily in the nineteenth centuries, competitive advantage was achieved largely through the States own decisions and initiatives, chiefly and ultimately through waging war. At the turn of the 21st century, nation states are coming to realize that war is no longer a viable option for remaining in control.. Seeing this, the competitive nations of tomorrow are shifting their resources towards science, education, production, and trade (SEPT) – what we shall refer to as the “golden process” in geo-economics.. The reason why the US model works better in this respect is not because it is independent of the State, but because it is based on a meritocratic system. We shall discuss this issue further under the rubric “new class theory”

Keywords: geo-geography geopolitics, competitive advantage of corporate state

საკვანძო სიტყვები: გეოეკონომიკამ გეოპოლიტიკა, კონკურენტული უპირატესობამ კორპორაციული სახელმწიფო.

* * * *

დასავლეთში ეკონომიკა გვევლინება პროცესად, რომელსაც ეროვნული სახელმწიფო ნაკლებად აკონტროლებს. საერთაშორისო მასშტაბით წინსვლა ხდება უმთავრესად კერძო სექტორის ძალისხმევის შედეგად. მსოფლიოს სხვა ნაწილში სახელმწიფო აქტიურად იღებს პასუხისმგებლობას ეკონომიკაში მიმდინარე პროცესებზე. ასე არის ჩინეთში.. სწორედ ჩინეთის მთავრობა მართავს პროცესებს, როდესაც ჩინური კომპანიები შედიან ახალ ქვეყნებში, მაგალითად აფრიკაში.

თუმცა, აშშ ახლოს დგას იმასთან რასაც შეიძლება ვუწოდოთ კორპორაციული სახელმწიფო, ორივე ქვეყანა, ჩინეთიც და ამერიკაც მოქმედებენ გეოეკონომიკური ლოგიკის შესაბამისად. რაც ნიშნავს იმას, რომ ორივე ქვეყანაში პოლიტიკური და ეკონომიკური ლიდერები აღიარებენ შემდეგს: ეროვნული კონკურენტული უპირატესობა მიიღწევა მხოლოდ კერძო სექტორისთვის მრავალმხრივი თავისუფლების მინიჭების შედეგად. მიუხედავად იმისა, რომ სა-

ხელმწიფო კონტროლის ზომა და ინტერვენცია განსხვავებულია ქვეყნიდან ქვეყანაში, ყველა ეროვნულ სახელმწიფოში ესმით ერთი რამ: სახელმწიფოს გააჩნია პასუხისმგებლობა რომ ერი უნდა იყოს კონკურენტუნარიანი. მომავალში კონკურენტული უპირატესობა როგორც მიზანი შეიცვლება მდგრადობით, რადგან მოსახლეობას მოუწევს იმის გაცნობიერება, რომ მატერიალური ზრდა შეზღუდულია.

ეროვნული სახელმწიფოებისათვის გეოპოლიტიკის კანონებით მართვა უფრო ადვილია. გეოპოლიტიკის აღმავლობის პერიოდში, უმთავრესად მი-19 საუკუნეში, კონკურენტული უპირატესობა მიიღწეოდა სახელმწიფოების გადაწყვეტილებებისა და ძალისხმევის შედეგად და საბოლოოდ ეს ხდებოდა ომების გაჩაღების გზით. 21-ე საუკუნის დადგომასთან ერთად ეროვნული სახელმწიფოები აცნობიერებენ რომ ომი აღარ არის საუკეთესო გადაწყვეტილება საკუთარი უპირატესობის დასამტკიცებლად.

ამის ამის მაგალითია ამერიკის მიერ მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ წარმოებული ომები. ეს ომები უმეტეს შემთხვევაში წაგებული აღმოჩნდა არა მარტო ჰუმანიტარული, არამედ ეკონომიკური თვალსაზრისითაც. ხედავენ რა ამას ხვალისდელი დღის კონკურენტუნარიანი ერები ცდილობენ თავიანთი რესურსები გადაქაჩონ მეცნიერების, განათლების, წარმოების და ვაჭრობის სასარგებლოდ (SEPT) - რასაც შეგვიძლია ვუწოდოთ „ ოქროს პროცესი“ გეოეკონომიკაში. ამ პროცესის ლოგიკა საკმაოდ მარტივია. თავიდან ზრუნავენ სამეცნიერო მიღწევებზე, შემდეგ უზიარებენ ამ მიღწევებს სხვებს და დებენ ამ ცოდნას ახალ პროდუქტებში, რომელსაც გაყიდვით ისევ საზღვარგარეთ. ახლად მიღებული მოგების რეინვესტიერას ახდენენ ისევ მეცნიერებაში და ასე შემდეგ. ზოგ ქვეყანაში რესურსების გადატანა მეცნიერებაში ხორციელდება კერძო პირების მიერ უნივერსიტეტებისთვის შეწირულობების გზით. ეს პრაქტიკა განსაკუთრებით მიღებულია აშშ-ში.

ევროპის ქვეყნების უმრავლესობაში და ბევრ აზიურ ქვეყანაში იყენებენ გადასახადებს ამ ტიპის ინვესტიციების განსახორციელებლად. მიზეზი, რომლის გამოც ამერიკული მოდელი უკეთ მუშაობს მდგომარეობს არა იმაში, რომ ეს მოდელი სახელმწიფოსაგან დამოუკიდებელია, არამედ იმაში, რომ იგი დაფუძნებულია მერიტოკრატიულ სისტემაზე. აქვე აღვნიშნავთ რომ მსოფლიო 20 წამყვანი უნივერსიტეტიდან 18 არის ამერიკული და კერძო. მერიტოკრატიული სისტემა კი ეწოდება სოციალურ სისტემას, სადაც ადამიანები აღწევენ სიმდიდრეს და ძალაუფლებას თავიანთი ნიჭიერების შესაბამისად. ამას სხვაგვარ-

რად „ახალი კლასობრივი თეორია“ -საც უწოდებენ. გეოპოლიტიკის ისტორია მჭიდროდ არის დაკავშირებული ეროვნული სახელმწიფოს ცნებასთან. ეროვნული სახელმწიფო ამოიზარდა განმანათლებელთა და იდუსტრიალიზაციის ეპოქიდან. მანამდე, მაგალითად რენესანსის დროს, საზოგადოებები ფუნქციონირებდნენ გეოეკონომიკური ლოგიკის შესატყვისად. ადგილობრივი მამულები და პატარა ქალაქი სახელმწიფოები თავიანთ საქმიანობას ეწეოდნენ ახლანდელი კომპანიების მსგავსად. ეს ასე ხდებოდა თავიდან ვენეციაში, შემდეგ კი ამსტერდამსა და სხვა ქალაქებშიც.

ვაჭრები გაერთიანებულები იყვნენ გილდიებში და იმყოფებოდნენ მკაცრი მერიტოკრატიული ზედამხედველობის ქვეშ. საზოგადოება წარმოადგენდა ჰარმონიზირებულ ორგანიზმს და იგი იმართებოდა ეკონომიკური ზრდის ინტერესებით მანამ სანამ რომელიმე სხვა სახელმწიფო არ დაესხმებოდა თავს. ყველა ქვეყანა ცდილობდა ყოლოდა ძლიერი არმია, მაგრამ არასოდეს იყენებდა მას, თუ დარწმუნებული არ იქნებოდა თავის გამარჯვებაში. ეს სტრატეგია ნაკლებად ეფექტიანი გახდა ეროვნული სახელმწიფოების გაძლიერებასთან ერთად, როგორც ეს ჩანს მეოცე საუკუნეში თავისი ორი მსოფლიო ომის გათვალისწინებით. ახლა, 21-ე საუკუნეში, როდესაც ამდენი ბირთვული იარაღია მსოფლიოში, ძლიერ ერებს შორის ომის გამანადგურებელი შედეგების ალბათობა აშკარა ხდება. ყოველივე ამან შესაძლოა ხელი შეუშალოს ზესახელმწიფოებს ფართემასშტაბიანი ომების გაჩაღებაში. სამწუხაროდ, აშკარაა რომ ისინი მოქმედებენ პატარა ერებთან მიმართებაში მათი სამხედრო კონფლიქტებში ჩარევისა და შეშინების მიზნით. დიდია ტელევიზიების და მეოთხე თაობის ინტერნეტ ტექნოლოგიების როლი. ადამიანთა ტანჯვა მაშინვე გამჭვირვალე ხდება და შესაბამისად სხვა ქვეყნებზე პოლიტიკური ზენოლის ალბათობაც გაზრდილია. გეოეკონომიკის, ისევე როგორც გეოპოლიტიკის მეცნიერების კვლევის საგანს წარმოადგენს ბუნებრივი რესურსების მენეჯმენტი. ეროვნული სახელმწიფოებისთვისაც საბოლოო მიზანს წარმოადგენს სწორედ ბუნებრივი რესურსების მენეჯმენტი. ამ სამეცნიერო დისციპლინების ლოგიკის მიხედვით ერები ეკონომიკურად და პოლიტიკურად უფრო ძლიერები ხდებიან იმისდა მიხედვით, თუ რამდენად სწორად არის ეს ბუნებრივი რესურსები მართული. ინგლისურენოვან ლიტერატურაში ამას უწოდებენ „ერების კონკურენტულ უპირატესობას“ ეს იყო ეკონომიკის, როგორც მეცნიერების საფუძველი, როგორც ეს გადმოცემულია ადამ სმიტის 1776 წელს გამოცემულ ნივთში „ერთა სიმდიდრის შესახებ.“

ყველა ერი დაინტერესებულია თავის კონკურენტულ უპირატესობაში. უნდა აღინიშნოს, რომ არც ერთი ერი და კულტურა არ ყოფილა მუდმივად ლიდერის პოზიციაში, ამის ნაცვლად ჩვენ განმეორებით ვხედავთ თუ როგორ ენაცვლება ლიდერის პოზიციაზე ერთი ერი მეორეს. დროის ხანგრძლივობა, რომ-

ლის განმავლობაშიც ესა თუ ის ერი თუ კულტურა ინარჩუნებდა ლიდერის პოზიციას, იცვლებოდა და ვარირებდა. ერთ შემთხვევაში ის 1000 წელს აღემატებოდა, მაგალითად ჩინეთსა და ეგვიპტეში, სხვაგან კი, მაგალითად პორტუგალიაში, ნიდერლანდებში და ახლა შესაძლოა აშშ-შიც, ეს პერიოდი 100 წელზე ნაკლებს შეადგენს. რაც დრო გადის უფრო და უფრო რთული ხდება ლიდერის პოზიციების შენარჩუნება. ამის მიზეზად გამკაცრებული კონკურენცია და გაზრდილი ინდივიდუალური თავისუფლება სახელდება. როგორ უნდა განვსაზღვროთ ესა თუ ის ქვეყანა რის მიხედვით ხდება უფრო კონკურენტული?

ეს არის ამ დისციპლინის ძირითადი შეკითხვა, რომელსაც პასუხი უნდა გავცეთ და რომელიც ამავე დროს წარმოადგენს გეოეკონომიკის შესწავლისთვის ამოსავალ წერტილს. პასუხი ამ კითხვებზე უნდა ვეძიოთ მიდგომებში, რომლებიც განსხვავებული იქნება „კლასიკური“ და „ნეოკლასიკური“ ეკონომიკის მიდგომებისაგან. მეორე მხრივ ეს ნიშნავს, რომ კითხვის ნიშნის ქვეშ დგება ეკონომიკის, როგორც დისციპლინის ზოგიერთ დებულებას, რა სახითაც ამჟამად იგი არსებობს პრაქტიკაში.

გეოეკონომიკა აგებულია სოციალური მეცნიერებებისადმი დინამიკურ მიდგომებზე რომელსაც რეტროსპექციულად თუ განვიხილავთ, მიყვებათ ევოლუციურ თეორიასთან. ამისგან განსხვავებით ნეოკლასიკური ეკონომიკის არის ისეთი სტატიკური მიდგომა სოციალური მეცნიერებებისადმი, რომელიც დამახასიათებელია ფიზიკისთვის, იყენებს ალგებრასა და ნონასწორობის თეორიებს. ეს არის მცდელობა კაცობრიობის შესახებ წმინდა მეცნიერების შექმნისა, რომელიც თავს არიდებს ღირებულებებსა და მორალურ პრობლემებს ნებისმიერი შედეგის განხილვის დროს.

გეოეკონომიკის მიერ გამოყენებული მიდგომები განსხვავებულია კლასიკური ეკონომიკის მიდგომებისაგან. ის დამყარებულია მულტიდისციპლინარულულობაზე, გლობალურ სტრატეგიულ აზროვნებაზე და კრიტიკული თეორიის ტრადიციებზე. ნეოკლასიკური აზროვნებისაგან განსხვავებით გეოეკონომიკური აზროვნება ეყრდნობა არა ფიზიკას, არამედ ბიოლოგიას.

გეოეკონომიკის, როგორც მეცნიერების განვითარებამ წინა პლანზე წამოსწია შემდეგი კითხვები: არის თუ არა კავშირი (კორელაცია) კლასიკურ ეკონომიკურ თეორიასა (როგორც სტანდარტულად ისწავლება) და ეკონომიკურ ზრდას შორის? თუ არის, როგორ ხდება რომ ისეთ ქვეყნებს, როგორცაა იაპონია, გერმანია და ჩინეთი გააჩნიათ საუკეთესო ეკონომიკური მაჩვენებლები ისე, რომ თავიანთ ტერიტორიაზე არა აქვთ არც ერთი საუკეთესოდ აღიარებული ბიზნეს-სკოლა?

თუკი ეკონომიკური თეორია და ეკონომიკური მეცნიერებები ბოლო ნახევარი საუკუნის განმავლობაში წარმატებულად ვითარდებოდა, რატომ ხდება ისე, რომ ჩვენ ჯერ კიდევ ვიმყოფებით გლობალური ფინანსური კრიზისის ქვეშ და ვერ ვითვალისწინებთ

იმ გაკვეთილებს რომელიც ეკონომიქიდან უნდა მიგველო? უფრო კონკრეტულად რომ ვთქვათ, ქვეყანა, რომელსაც ყავს ეკონომიკაში ყველაზე მეტი მსოფლიო დონის ექსპერტი, საუბარია ამერიკის შეერთებულ შტატებზე, ფლობს ასე დიდ და საფუძვლიან ეკონომიკურ პრობლემებს საკმაოდ დიდი ხნის განმავლობაში და ვერ პოულობს გზებს მათ გადასაწყვეტად. რატომ მოხდა ისე, რომ ბანკები რომლებიც სამსახურში იღებდნენ მხოლოდ მსოფლიოს საუკეთესო ბიზნეს სკოლების კურსდამთავრებულებს, მაინც გაკოტრდნენ? და პირიქით, როგორ არის რომ ისეთი ქვეყანა, როგორცაა ჩინეთი, რომელსაც ნაკლებად ცნობილი ბიზნეს სკოლები აქვს ასეთი წარმატებული ეკონომიკაში? თითქოს უკუკავშირიც კი არსებობს, თუ ასეა, მაშინ რა ღირებულება გააჩნია ნეოკლასიკურ ეკონომიკს?

იოსებ შუმპეტერის წიგნის „ეკონომიკური ანალიზის ისტორია“ გამოსვლის შემდეგ გაჩნდა შემდეგი მოსაზრება: სოციალური მეცნიერებები ნაადრევად გაემიჯნენ ევოლუციონისტურ თეორიას. უფრო მეტიც, პოლიტიკური მეცნიერებების გამოყოფამ ცალკე გეოეკონომიკისაგან მე-19 საუკუნის დასასრულს დიდი ზიანი მოუტანა ორივე დისციპლინას რომლებიც ცდილობდნენ რეალობის გაგებასა და ახსნას. გეოეკონომიკის კურსის ავტორი ხაზგასმით აღნიშნავს, რომ მას ყავს ბევრი კოლეგა, რომელსაც ფეხი არ დაუდგამს რომელიმე კერძო კომპანიაში არასდროს და მაინც ითვლებიან მენეჯმენტის ექსპერტებად. ისინი (კოლეგები) ამტკიცებენ რომ მათი ნვლილი უმნიშვნელოვანესია მრეწველობის ყველა დარგისა და ბიზნესის არსის გასაგებად და მათი ეფექტიანობის ასამაღლებლად; თან ყველა კულტურაში, რომელიც მოიცავს ისეთ ადგილებსა და ქვეყნებს, სადაც ამ „ექსპერტებს“ ფეხიც არ დაუდგამთ. მაგრამ ისმის კითხვა: საიდან ჩნდება ის აზრი რომ შესაძლებელია ახალ ცოდნამდე მისვლა პრაქტიკული ბიზნეს გამოცდილების და მთლიანობაში სოციალური ცხოვრების გაზრდილი სირთულეების გათვალისწინების გარეშე?

ამკითხვებზე მოკლე პასუხი, რომელიც ამ კურსშია შემოთავაზებული, შესაძლებელია მოკლედ ჩამოვაცალიბოთ ასე: პრობლემები დამყარებულია მცდარ წარმოდგენებზე. კერძოდ, რომ სოციალური ცხოვრების ამსახველი კანონების შესწავლა შესაძლებელია კაბინეტური მეთოდით და ისეთი ვინრო კორელაციების (კავშირების) აღმოჩენით, რომლითაც გარკვეული პროგრესი მიიღწევა საბუნებისმეტყველო მეცნიერებებში. მაგრამ არსებული რეალობა ბევრად უფრო რთულია. ორივე, პოლიტიკური მეცნიერებაც და ეკონომიკაც მოითხოვდნენ ღირებულებებისაგან ნეიტრალურებად დარჩენას. - ამისათვის მათ ხმარებიდან ამოიღეს ძალაუფლების განზომილება, რაც ასე დამახასიათებელია გეოპოლიტიკისათვის. შედეგად ორივე დისციპლინა, პოლიტიკური მეცნიერებაც და ეკონომიკისც უფრო ნაკლებად რელევანტური გახდა. ეკონომიკსმა, როგორც მეცნიერებამ როდესაც უარი თქვა ძალა-

უფლების ცნებაზე, დაკარგა თავისი დამოკიდებულება ადამ სმიტის იმ კონცეპციისადმი, რომელსაც ერების კონკურენტული უპირატესობა ეწოდება.

როდესაც ეკონომიქი ჩამოყალიბდა დამოუკიდებელ დისციპლინად ის განისაზღვრა როგორც მეცნიერება შეზღუდული რესურსების შესახებ, რომელიც დანახულია არა კოლექტიური პერსპექტივიდან, არამედ უფრო ვინრო, ინდივიდუალური პერსპექტივიდან. ანუ ინდივიდუალისტური ფილოსოფიის შესაბამისად, როგორადაც იგი ჩამოყალიბდა მეოცე საუკუნის ბოლოს. საქმე გვაქვს უკიდურესობასთან, როდესაც ვუშვებთ, რომ რაც საუკეთესოა ინდივიდისთვის, საუკეთესოა საზოგადოებისთვისაც. ეს გულისხმობს რომ, თავისუფალი ინდივიდუალური არჩევანი უზრუნველყოფს კონკურენტულ უპირატესობას ყველა ორგანიზაციისთვის და ერებისთვისაც კი. როდესაც ვუყურებთ ჩინეთის აღზევებას დღეისათვის, განსაკუთრებით მიმდინარე ეკონომიკური კრიზისის ფონზე, ეს დაშვება კითხვის ნიშნის ქვეშ დგება. დასავლეთის კონკურენტული უპირატესობის თეორია უკვე კითხვებს ბადებს და მკვლევარები ეძებენ პასუხს ამ კითხვებზე. ბევრი თანამედროვე სოციალურ მეცნიერებათა კვლევის შეუსაბამობა რეალობასთან კიდევ უფრო მწვავედ იმ სპეციალიზაციის ხარისხით რომელსაც ადგილი აქვს ემპირიული ხასიათის ნაშრომებში მეცნიერულ ჟურნალებში. რასაც დღეს „ეკონომიქს“ ეწოდება, უმეტეს შემთხვევაში ეს არის ემპირიული კვლევების გრძელი ჩამონათვალი, რომლებიც ძალიან იშვიათად გამოიყენება უშუალოდ პრობლემის გადასაწყვეტად. ჩნდება ტენდენცია გაკეთდეს დაუსაბუთებელი ზოგადი დასკვნები. ამაში ხშირად ვრწმუნდებით როდესაც ვუსმენთ ეკონომიკურ ექსპერტებს მასმედიის საშუალებებით. მათი კომენტარები ძირითადად თითქოს შედგებიან ჟარგონისგან, ბანალური ჭეშმარიტებებისგან და რიტორიკული ეფექტებისაგან, რომლებიც მიმართული არიან აქციონერებისა და დაინტერესებული მხარეების დასარწმუნებლად. რიტორიკა გვევლინება სისტემის დამცველად, ცხოვრების წესად, და განასახიერებს მიღწევად ინსტიტუციებს. ამის კარგი მაგალითია ევროპელი ლიდერების ევროპაში მიმდინარე ეკონომიკური სიტუაციის შესახებ ბოლო დისკურსები. აღნიშნული პრობლემებიდან გამომდინარე კრიტიკული თეორიის ტრადიციამ კვლავ მოიპოვა აქტუალობა როგორც ერთადერთმა მისაღებმა მიდგომამ თანამედროვე სოციალურ-მეცნიერული თეორიების კრიტიკისათვის.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. O'Loughlin, John / Heske, Henning. "From War to a Discipline for Peace". In: Kliot, N. and Waterman, S. (ed.): *The Political Geography of Conflict and Peace*. London: Belhaven Press, 1991 p.25
2. Макиндер Х. Географическая ось истории // Полис. — 1995. Стр. 64
3. ირაკლი გორგილაძე გეოპოლიტიკის საფუძვლები გვ. 98